

ЛЮБОМИР ЧАКАЛОВ ЗА СЕБЕ СИ

Роден съм в град Самоков на 18 февруари 1886 г. Произхождам от бедно занаятчийско семейство. Доходите на баща ми от занаята (абаджийство) бяха тъй оскъдни, че едва стигаха за задоволяване на най-насъщните нужди на многобройното семейство (родителите ми са имали 11 деца, от които аз съм деветото). По-специален интерес към математическите предмети проявих в прогимназията, преди всичко, защото те ми се отдаваха по-лесно, пък и защото ме интересуваха особено по-трудните задачи, които изискват не само добро познаване на предаваната материя, но и известна досетливост.

Спомням си с особено чувство на признателност подхода на моя учител по алгебра и геометрия Климент Шапкарев, който съумя да възбуди у мен и у моите другари интерес към „сухата“ математика. Той беше завършил висшето си образование по естествени науки и може да се каже, че учеше уроците по алгебра и геометрия заедно с нас, но неговото честно отношение към преподавателската работа и другарските му обноси към учениците спечелиха младежките ни сърца и аз се увлякох с известна страст по геометрията, която ми импонираше с логическата строгост на доказателствата. И до днес мисля, че едва ли има друг предмет от средношколската програма, който да дава толкова изобилен материал за правилно логическо мислене както геометрията. Особено се прирастих към конструктивните задачи, по трудните от която, както е известно, не се решават по шаблон, а изискват известно досещане, изобретателност.

В учебника по геометрия на Киселев (преведен от руски) имаше една задача-теорема, която не можахме да решим нито ние, учениците, нито учителят. Трябваше да се докаже, че сборът на трите медиани в триъгълника е по-малък от периметъра му. Амбициран от несполучливите опити да се справи с тази задача, учителят заяви веднъж от катедрата, че ще даде награда от 10 лева на този от нас, който успее да докаже теоремата. Да добавя, че по онова време (1901 г.) 10 лева бяха за нас в учениците, цяло състояние. Не беше малка тази сума и за кесията на един учител, който получаваше стотина лева месечна заплата. Тогава аз се заех здраво и мислех съсредоточено над нея, дето се казва ден и нощ, докато най-сетне налучках решението. По този начин заедно с наградата придобих и признанието на класа, че съм първенец по математика.

Може да се каже, че това първенство запазих след това и в Пловдивската гимназия, където имах много добри учители по математика и физика. Там обаче не се задоволих само с уроците, а си набавих руския учебник по алгебра от А. Давидов, който съдържаше извънредно богат материал извън гимназиалната програма. За пръв път от него се запознах с аритметичните редове от по-висок ред, нютонския бином, степени с дробни показатели, решаването на кубичното уравнение и др. Попадна ми и учебникът по геометрия от същия автор, от който научих много за тъй наречената нова геометрия.

След като завърших средното си образование в Пловдив, моето горещо желание беше да следвам математика. Баща ми, завършил само килийно училище в Самоков, но буден и природноинтелигентен, ценеше високо просветата и образованието. Той беше съгласен да продължи образованието си в университета, но нямаше средства да ме поддържа. На стипендия не можех да разчитам, защото по онова време държавата не полагаше почти никакви грижи за създаване на бъдещи просветни и научни работници. При тези обстоятелства аз бях принуден да се откажа от своята мечта и да търся работа. Назначиха ме учител в едно от близките самоковски села. Това породило сериозна тревога в семейството ми. Един от братята ми изяви готовност да отдели от скромните си средства и през есента на 1904 г. аз се записах в Софийския университет. За да спестя пътните разноски за файтон, изминах пешком пътя от Самоков до София с 14 лева в джоба си, но се чувствах в този момент по-богат от милионер, защото постигнах заветната си мечта.

Пътят на моето следване не беше посипан с рози. Трябваше да се боря вечно с оскъдицата, да живея в нехигиенични квартири, понякога в съжителство с туберкулозен другар, да давам частни уроци на тъпи ученици, синове на богати родители. Въпреки всички тези несгоди аз успях да взема навреме изпитите и през юни 1908 г. завърших висше образование по математика и физика с отличие.

Моето идейно-политическо оформяне ставаше под влиянието на проникнатите с народнически дух разкази на основателя и идеолога на Учителския съюз Христо Максимов, на разказите на Елин Пелин, в които се рисуваше бедственото положение на нашия селянин и занаятчия след освобождаването от османско робство и бездушното отношение на новия капиталистически режим у нас към народните страдания. Но най-решително влияние за оформянето на моя общественно-политически мироглед имаше първата руска революция, която избухна по време на руско-японската война и ръководна роля в която изигра Руската социалдемократическа партия. Към края на миналия и началото на настоящия век сред нашите буржоазни и дребнобуржоазни „партии“ или по-право котерии царуваше пълна безидейност; това бяха гнезда на безогледни и алчни за бързо забогатяване спекуланти и кариеристи службогонци, които използваша политическата непросветеност на нашия народ, за да печелят доверието му при изборите с демагогски речи и обещания, забравяни на другия ден. Най-добра представа за политическите нрави през онази епоха у нас дават фейлетоните на А. Константинов — безсмъртният автор на „Бай Ганьо“, в които той излага на показ и бичува покварата и нечистите сделки на политическите демагози и търгаши. За тази смелост той заплати, както е известно, с живота си. Няма съмнение, че един младеж, излязъл от средата на народа, можеше да гледа на такива безпринципни политически котерии само с отвращение и презрение. Ето защо под влиянието на идеите на първата руска революция, които се разпространяваха бързо сред нашето работничество и прогресивната интелигенция, аз се ориентирах към тогавашната социалдемократическа партия, тесни социалисти, ръководена от Дядо Благоев, Г. Кирков, Г. Димитров. Тя водеше високоидейна и принципна борба срещу всички буржоазни и дребнобуржоазни котерии и сочеше на зараждащото се работничество у нас правилния път за неговото политическо осъзнаване и историческата му мисия. През 1906 г. и 1907 г. народното негодувание срещу тогавашният реакционен режим у нас се разрази в стачки и протестни политически демонстрации. Паметни ще останат първата железничарска стачка и демонстрацията на студентите при откриването на Народния театър на 3 януари 1907 г., когато беше осиркан Фердинанд Кобургготски — немски агент на българския трон. Реакцията не закъсняла вземе контрамерки, като затвори Софийския университет, уволни всички професори и предприе наказателни мерки срещу „бунтовниците“ студенти; по-голямата част от тях бяха прибрали в казармите, а други останаха под полицейски надзор като „неблагонадеждни“. Университетската криза продължи цялата 1907 г. и аз бях принуден да се запиша в Загребския, а след това в Белградския университет. Така ми се представи случай да участвам в кръжока по марксизъм при Самоковската партийна организация под ръководството на видния партиен деятел Борис Хаджисотиров, убит зверски от фашистките палачи през септември 1923 г. В този кръжок изучавахме научния социализъм по книгите на Плеханов, преведени на български от Г. Бакалов

Моите професори в Софийския университет не бяха никакви знаменитости в науката, защото почти всички бяха бивши гимназиални учители, назначени за преподаватели във Висшето училище в София, преименувано със закон от 1904 г. в Софийски университет. Те изпълняваха най-добросъвестно задълженията си като преподаватели, но нямаша нужната подготовка, за да могат да се занимават и с научноизследователска работа, стояща на съвременна висота. Въпреки това обаче те имат големи заслуги за издигане на математическата наука у нас.

Според мен техните заслуги се състояха в това, че, първо, те създадоха една прекрасна библиотека при Математическия институт, без каквато не е възможна никаква научноизследователска работа, и, второ, погрижиха се да подготвят добре квалифицирани кадри, които да ги заместят.

Така например аз бях избран за асистент на покойния мой професор по анализ **Емануил Иванов** веднага след като завърших висшето си образование, а през есента на **1910 г.** бях освободен от занятия и командирован на специализация в **Германия (Гьотинген)** за две учебни години. Там имах щастието да работя при учени със световна известност, като **Давид Хилберт, Едмунд Ландау, Херман Вайл, Феликс Клайн** и др., и да се запозная със съвременните проблеми на математиката. По-късно, вече като професор, една година специализирах в **Париж** и **Италия (Пиза, Неапол)**, където взех моя докторат. Член съм на **Българската академия на науките** от **1925 г.**, дописен член на **Чешката академия на науките**, на **Варшавската академия на науките**, на научни дружества във **Франция** и **Перу**. Участвал съм в международни конгреси по математика в **Болоня (1928 г.)**, **Варшава (1929)**, **Букурещ (1932)**, **Цюрих (1932)**, **Прага (1934)**, **Осло (1936)**, **Букурещ (1937)**, **Женева (1943)**, **Будапеща (1950)**, **Варшава (1953)**, **Амстердам (1954)**, **Прага (1955)**. Участвах в юбилейните тържества на Академията на науките на **Съветския съюз** по случай 220-годишнината ѝ през **1945 г.** и на **Германската академия на науките** по случай 250-годишнината ѝ през **1950 г.**

Публикувал съм голям брой научни работи в наши и чужди периодични списания и по-специално в изданията на нашата и Съветската академия на науките, както и в изданията на Парижката, Римската и Неаполската академии. През **1950 г.** получих **Димитровска награда I степен**.